

Ἡ συνεργασία τοῦ L. Richter, Γεωμέτρης καὶ Μουσικός, ἀναφέρεται εἰς τὰς περὶ μουσικῆς ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τῶν ὁποίων ἡ ἐπίδρασις ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους.

Μετὰ σύντομον ἐξιστόρησιν τῆς ἐξελίξεως τοῦ βυζαντινοῦ νομίσματος ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς αὐτοκρατορίας μέχρι καὶ τοῦ 12^{ου} αἰῶνος ὁ A. Surle ἐξετάζει τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν ἐπίδρασιν τῆς βυζαντινῆς νομισματικῆς ἐπὶ τῆς τῶν κρατῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς 10^{ον}, 11^{ον} καὶ 12^{ον} αἰῶνας. Λόγοι πολιτικοί, οἰκονομικοὶ καὶ ἱστορικοὶ συνετέλεσαν ὥστε τὸ νόμισμα τοῦ Βυζαντίου ν' ἀποτελέσῃ τὸ πρότυπον διὰ πλείστα ὄσα νομίσματα κρατῶν τῆς Δύσεως. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι ἡ συνέχεια τῆς ρωμαϊκῆς, ἐπὶ σειρὰν αἰῶνων ἡ πόλις τοῦ Βοσπόρου εἶναι τὸ ἐπικέντρον τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς ὅλης εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου, τὸ δὲ βυζαντινὸν νόμισμα ἀπετέλει τὸν χρυσοῦν κανόνα εἰς τὰς διεθνεῖς τῆς ἐποχῆς συναλλαγάς, τέλος πλείστοι ἦσαν οἱ μισθοφόροι ἐκ τῆς Δύσεως καὶ τοῦ Βορρᾶ, οἱ ὁποῖοι ἐπιστρέφοντες εἰς τὰ ἴδια μετὰ μακρὰν συνήθως ὑπηρεσίαν εἰς τὰς ἐνόπλους δυνάμεις τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν τὰς ἀπολαβάς των. Ἴδου αἱ ὁδοὶ εἰσόδου τοῦ βυζαντινοῦ νομίσματος εἰς τὴν Δύσιν, καθὼς καὶ ἡ ἐρμηνεία τῆς ἐπιδράσεως τῆς βυζαντινῆς νομισματικῆς ἐπὶ τῆς τῶν κρατῶν τῆς Δύσεως.

Καὶ ἀπὸ τὸ ἀνὰ χεῖρας δημοσίευμα τῆς Γερμανικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν συνάγεται ἡ ἔκτασις καὶ ἡ σοβαρότης τῆς εἰς τοὺς κόλπους ἐκείνης ἐπιτελουμένης ἐργασίας εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν καθόλου βίον τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Δίκαιος δὲ ἔπαινος ἀνήκει εἰς τοὺς ἐπὶ τοῦ τομέως τούτου συνεργάτας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Τ. ΚΟΛΙΑΣ

Γεωργίου Α. Πετροπούλου, Νοταριακαὶ πράξεις Παξῶν διαφόρων νοταρίων τῶν ἐτῶν 1658 - 1810 = Μνημεῖα τοῦ Μεταβυζ. Δικαίου. 2. = Παράρτημα τῆς Ἐπιστ. Ἐπετηρίδος τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἀθῆναι, 1958. Εἰς 8^{ον}, σ. λα' + 566.

Ὁ κ. Π., συνεχίζων ἀξιεπαίνως τὴν ἔκδοσιν συμβολαίων τοῦ Μεταβυζ. Δικαίου, ἀφ' οὗ ἔδημοσίευσε, τὸ 1956, 104 συμβόλαια ἐκ Σίφνου (τῶν ἐτῶν 1684 - 1835) καί, τὸ 1957, 860 συμβόλαια τοῦ νοταρίου Ἀθηνῶν Πούλου (1822 - 1833), ἐκδίδει τώρα «κατ' ἐπιλογὴν» 629 συμβόλαια 16 νοταρίων τῶν Παξῶν, τῶν ἐτῶν 1658 - 1810. Τὰ συμβόλαια δημοσιεύονται ὀλόκληρα, ἄνευ ὅμως σχολίων. Τὰ ἐν τέλει τέσσαρα εὐρετήρια (κυρίων ὀνομάτων, τοπω-

νυμιῶν, ἑλληνικῶν καὶ ξένων λέξεων) βοηθοῦν μεγάλως εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ὀγκώδους τόμου. Ἡ ἀντιγραφή τῶν συμβολαίων τούτων πᾶν ἄλλο ἢ εὐχερῆς ἦτο, λόγῳ τῆς κακογραφίας καὶ κυρίως τῶν ἀπείρων ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων τῶν πρωτοτύπων συμβολαίων, ἀποτελεῖ δὲ πραγματικὸν ἄθλον ἡ ἔκδοσις τούτων ὑπὸ τοῦ κ. Π. Νομίζω, ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἔκδοσιν ταύτην, οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος ν' ἀναθεωρήσω τὰς ἐν τῇ Ἐπετηρίδι ταύτῃ (ΚΖ'/1957, σ. 402-404) σκέψεις μου, ἃς εἶχον διατυπώσει ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἀνωτέρω μνημονευομένων ἐκδόσεων τοῦ κ. Π., σκέψεις ἀφορώσας τὰ χορηγοῦντα τὰς σχετικὰς δαπάνας ἐκδόσεως Ἰδρύματα φαίνεται δέ, ὅτι θὰ ἐπακολουθήσουν ἄλλοι πέντε τόμοι, μὲ συμβόλαια Κεφαλληνίας, Μυκόνου, Χίου, Καστελλορίζου, Ἡπείρου καὶ Αἰτωλίας (πρβλ. τοῦ ἰδίου: *Correspondance échangée entre M. Fr. Dölger et M. G. A. Pétropoulos* [1958], σ. 5). Ὁ ἀναγγελλόμενος σήμερον τόμος ἀφιερῶται εἰς τὴν μνήμην τοῦ Ἀντωνίου Μομφερράτου, ὡς ἑπτανησίου καὶ ὡς πρωτοπόρου εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλλ. Δικαίου· σημειωτέον, ὅτι εἶναι ἡ δευτέρα φορά, καθ' ἣν ὁ κ. Π. ἀφιερώνει ἐργασίαν του εἰς τὸν ἀείμνηστον Μομφερράτον (πρβλ. τοῦ ἰδίου: Ἡ ἑλληνικὴ συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλλ. Δικαίου. Ἀθ. 1945). Πάντως, χωρὶς νὰ θέλω νὰ μειώσω διόλου τὴν ἀξίαν τοῦ Μομφερράτου, ἀλλὰ διὰ λόγους δικαιοσύνης, θὰ παρετήρουν, ὅτι, ἐὰν ἠθέλαμεν ν' ἀκριβολογήσωμεν, ὁ Μ. δὲν εἶναι «πρωτοπόρος» εἰς τὴν ἔρευναν ταύτην, διότι νομίζω, ὅτι τοιοῦτον θὰ ἔπρεπε νὰ χαρακτηρίσωμεν τὸν Λεωνίδαν Σγούταν, δημοσιεύσαντα εἰς τὸ περιοδικόν του «Θέμις» (1846-1861), πλὴν διαφόρων ἀξιολόγων μελετῶν του, ὀκτῶ ἀνέκδοτα κείμενα τοῦ βυζαντινοῦ καὶ μεταβυζαντινοῦ Δικαίου.

Ὡς πρὸς τὸ ἐν τῷ προλόγῳ μνημονευόμενον ἀντίγραφον τῆς Βακτηρίας Ἀρχιερέων, οὐτινος ἀγνοεῖται ἡ τύχη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ., θὰ ἠθέλα νὰ προσθέσω, ὅτι τὸ χφ. 83 σὺ τὸ ἀπολεσθὲν ἀντίγραφον, εἶναι τὸ ὑπ' ἀριθ. 1373 ΕΒΕ, λίαν εὐανάγνωστον, συνεπῶς δυνάμενον εὐχερῶς ν' ἀντιγραφῆ ἐκ νέου ὑφ' οἰουδήποτε, ἔχοντος στοιχειώδεις καὶ γνώσεις τῆς παλαιογραφίας· συνεπῶς ἡ δυσχέρεια δὲν ἔγκειται εἰς τὴν ἀντιγραφὴν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῆς δαπάνης ἐκδόσεως· σημειωτέον ὅμως, ὅτι πρόκειται περὶ παραλλαγῆς τῆς Βακτηρίας, τοῦ 1703, ὑπὸ τινος μοναχοῦ Νεοφύτου («ἐπὶ Λέσβου»), ἐν ᾧ ἡ ἀρχικὴ Βακτηρία (τοῦ 1645) εὐρίσκεται εἰς ἄλλα χφ. (πρβλ. ἔμὸν Περίγραμμα, ἐν Ἐπετηρίδι 26/1956, σ. 174, εἰς ἃ χφ. δέον νὰ προστεθῆ τὸ ὑπ' ἀριθ. 9 χφ. τῆς Μητροπόλεως Νικοπόλεως καὶ Προβέζης)· συνεπῶς μία κριτικὴ ἔκδοσις τῆς Βακτηρίας θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν 18 σωζομένων χφ. τῆς Βακτηρίας, ἡ τοῦλάχιστον τῶν προσιωτέρων ἐκ τούτων.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Σ. ΓΚΙΝΗΣ